

VÁLSÁG ÉS VÁLTÁS A MŰVELŐDÉSI
KÖZÖSSÉGEK ÉLETÉBEN

" Csak a többiekkel
való közösségben
kapja meg az egyén
az eszközöket ahhoz,
hogy képességeit min-
den irányban kifej-
lessze..."

A művelődési közösségek helyzetéről-múltjáról, jelenéről és jövőjéről - szólva az "igazság keresésének" időszakát éljük. A felmerülő kérdésekre a választ sokan és sokféle módon keresik, mint ahogyan a megoldásra is számtalan gondolat, javaslat születik. Ez az írás nem kíván valamilyen reformjavaslatot tenni, csupán annak az érzékeltetésére vállalkozik, hogy mi történik a művelődési közösségek birodalmában, ebben a sűrű találkozásokkal teli térben.

A kultúra közösséget teremt.

Átalakul körülöttünk a világ: megváltoztatjuk körülményeinket, de a körülmények is megváltoztatnak bennünket. A korábbi eszközökkel, módszerekkel már nem tudunk mit kezdeni, az újakat még nem tudjuk a szükségletek szerint működtetni. Köz hely, hiszen sokan elmondták és leírták: társadalmunk átalakuló társadalom, s talán elfogadható, hogy a társadalom átalakulása nemcsak gazdasági és politikai, hanem kultúrális kihívás is. Az átalakulás mindig kétarcú: egyrészt magában rejt a negatív változás veszélyeit, másrészt tartalmazza a po-

zitiv irányba történő elmozdulás esélyeit. A társadalom, a gazdaság, a kultúra átalakulásából nemcsak új félelem, hanem új bátorság is kell, hogy szülessen. Mindenképpen ez utóbbi esély valósággá válásában bízva érintett a művelődési közösségekben végbemenő folyamatokat. Mi is a művelődési közösség, mit értünk ezen kifejezés alatt?

A művelődési közösség fogalmát gyakran használjuk, szinte mindennapi szókincsünk része. Tartalma azonban sokrétű és ebből adódóan bizonytalan. Egyrészt közhasznú fogalom, amely minden olyan helyzetre vonatkozhat, amelyben emberek, vagy embercsoportok közös művelődéséről van szó. Másrészt szociológiai, művelődésszociológiai szakkifejezés, amelynek meghatározott története van, amelyben a jelentés tartalmak változásai követték egymást. Harmadrészt szociálpszichológiai fogalom, amely jelölhet legkülönbözőbb művelődő alakulatot, képződményt, kiscsoportot, stb. minden olyan formát, amely embereket kapcsol a művelődéshez, mint közös érdekekhez. Jelen írás keretében jórészt ez utóbbi megközelítést alkalmazzuk, valamint felhasználjuk a statisztikai módszert is. Mindezek alapján művelődési közösségnek tekintünk minden olyan embercsoportot, amely több-kevesebb rendszerességgel a kultúra valamely területén alkot, vagy a megszületett eredményt feldolgozza, illetve terjeszti. Formai szempontból a szakkörök, az amatőr művészeti együttesek, a klubok, az egyesületek képezik e vonulat gerincét.

Van-e olvasó, aki ne emelné fel kételkedve a fejét, amikor művelődési közösségekről beszélünk. Nagyon sokan legyintenek és azt vallják, hogy napjainkban a művelődési közösségek fokozatosan megszűnnek, sőt egyesek szerint már nem is léteznek. Mások viszont hiszenek a művelődési közösségekben. Úgy vélik ez egy olyan kipróbált érték, amihez nem szabad hozzányúlni és minden változás, változtatási szándék ami e területen felmerül halálos bűn a művelődési közösségek ellen.

Sokat lehetne és kellene vitatkozni, beszélni e végletes felfogások forrásáról, amelynek ideológiai alapjai végső soron az individualizmusról és a kollektívizmusról vallott felfogásban található, számunkra a kérdés az, hogy miért most fogalmazódnak meg ezek a szélsőséges álláspontok, s miért erősödik a társadalom különböző csoportjaiban, rétegeiben nagyon eltérő módon az igény a művelődési közösségek iránt. Ennek sok oka lehet. Az egyik valószínűleg az: a községek, városok politikai, gazdasági szervezetei, vezetői felismerik, hogy a művelődési közösségek értéket képviselnek, növelik a települések megtartó erejét. A kultúra pedig a legnemesebb és a legtartósabb közösségszervezők egyike.

A művelődési közösségek önmagukban, létükkel is értéket jelentenek a társadalom számára. A kultúra oldaláról vizsgálva pedig elmondható, hogy egyrészt új értékek megszületésének forrásai, másrészt az értékek terjesztésének fontos színterei és lehetőségei, és nem utolsósorban meghatározó szerepük van az értékek megőrzésében. Hajlamosak vagyunk a közösség különböző funkcióit (művelődési, alkotó, gazdasági, érdekvédelmi stb.) egymástól elszakítottan, külön-külön kezelni, holott ezek mindig szerves egységben, együttesen jelentkeznek az adott közösség életében. Gyakran a mesterségesen szétválasztott funkciókat is megoldandó feladatnak tekintjük, holott az a közösség életének az alapja. Ez azért veszélyes, mert az így felfogott "funkciók", "feladatok" megoldása közben részeire szakadhat, esetleg megszűnhet a közösség.

A művelődési közösségek létének fontos kérdése, hogy mennyire tudnak a változó társadalmi, gazdasági körülményekhez alkalmazkodni, miként tudnak megújulni, meg tudnak-e felelni a kor követelményeinek. Csepeli György "Közösségek korszerűsége" című írásában foglaltak megfelelő választ adnak ezekre a kérdésekre, amikor kifejti: "A kultúra közösségei akkor korszerűek, ha a kulturális cselekvés nem csupán a klasszikus normák szerint kulturálisnak minősülő célok befogadásával, il-

letve a befogadásra restek ellen szervezett kereszteshadjáratokkal azonosítjuk. A kultúra az ember társadalomban zajló életének egészét átfogja, s minden területen ott van ahol az emberek ésszerűen kívánnak cselekedni. Ésszerűségi szempontjaikat azonban nekik maguknak kell kiszienvedniük, megkeresniük, s ez egyedül nem megy. A kulturális közösségek adhatnak módot és alkalmat arra, hogy a társadalom számára új célokat szabadsítsanak föl, először csak lehetőségek később követett és gyakorolt példák képeiben. A közösségi összeszerveződés műhelyei lehetnek ezek a közösségek..."

Ez természetesen csak akkor van így, ha léteznek ha a művelődési közösségek egyes területein tapasztalható válság megszüntethető és fokozatosan végbemegy egy váltás, amelynek keretében az értékek megújulva megerősödnek.

Helytörténettől az "Éneklő Ifjúság"-ig

A helytörténettől a geológiáig, az irodalomtól a csillagászatig életünk szinte valamennyi területét átfogja a szakköri mozgalom, amelyikben közel egymillió ember - főleg fiatal - tevékenykedik. A szakkörök munkája fontos és szerves része közművelődésünknek. Tevékenységükre jellemző az ismeretek alkotó módon történő elsajátítása. A szakkörök elősegítik a tanórán vagy más keretek között szerzett ismeretek elmélyítését, szélesítését, és gyakorlati alkalmazását. Ezek a közösségek jelentős hatással vannak tagjaik személyiségének fejlesztésére, környezetük alakítására. A szakkörök sokfélék. Ezek közül külön is meg kell említeni a honismereti, helytörténeti köröket.

A nemzet múltjában és jelenében gyökerező nemzeti öntudat és önbecsülés ápolására, gyarapítására napjaink társadalmi és gazdasági folyamatai között különösen nagy szükség van a honismereti mozgalomnak - s annak részét képező helytörténetnek - éppen abban van az ereje, hogy a szűkebb és tágabb társadalmi

- földrajzi környezet megismertetése, a nemzeti hagyományok feltárása révén visz közelebb a haza értékeinek megismeréséhez, és ösztönöz az alkotó munkára, a tettekben is megnyilvánuló hazaszeretetre. A múltat, az ősök tetteit csak akkor tudjuk igazán becsülni, ha képet alkothatunk arról: mivel járultak hozzá a haza gyarapodásához. A múlt feltárását szolgálják a helytörténettel az üzem- és szövetkezet történetével foglalkozó szakkörök, klubok, baráti társaságok, amelyekben több tízezer ember dolgozik.

Az általános iskolában szervezett honismereti, helytörténeti szakkörök megkülönböztetett szerepet töltenek be a felnövekvő nemzedék hazaszeretetre nevelésében. Jól jellemezte ezt még 1980-ban Rósnér Gyula, a Béri Balogh Ádám Múzeum múzeológusa: "kiviszem a gyerekeket az ásatásra. Kiviszem, mert ha megkérdézem tőlük, hogy a középkorban mi történt a magyar jobbággal, akkor kapásból mondják: elnyomorodott, aztán újból elnyomorodott, hogy az már nyomorúság, csak éppen azt nem értik, hogy mit jelentett ez a folyamat. De ha a saját két kezével feltáratom vele a középkori faluból azt az egyetlen házat vagy ötöt, akkor valóban saját tenyerén tanulta meg, és érezte meg, mi volt az a nyomorúság, amibe élt az a jobbágyság." Történelmi tudatot formálunk ezzel? Igen, azt! S ezt a munkát végzi az a sokezer értelmiségi, gyakran nyugdíjas, aki Balatonföldvárától Jászkisérig időt és energiát nem kímélve vezet, szervezi a helytörténeti szakköröket, írják a falukronikákat. Ezek a körök helytörténeti vonatkozású emlékeket és adatokat mentenek meg a pusztulástól, ezzel gazdagítják az utókor nélkülözhetetlen forrásanyagát. A honismereti, a helytörténeti munka nem más, mint hazaszeretetünk környezetvédelme.

Az utóbbi években fokozatosan bontakozott ki a természettudományok iránti érdeklődés, s ezzel párhuzamosan terebélyesedett a kémiai és biológiai, a földtani és csillagászati szakköri mozgalom. Ezek a szakkörök jóval többet nyújtanak,

mint tudományos ismereteket. Lehetőséget adnak a kísérletezésre, a megfigyelésre, vitaalkalmakat teremtenek. Röviden szólva: egy-egy kis tudományos műhely szerepét töltik be. Munkájukat segíti a Föld és Ég, a Búvár, a közelmúltban sajnálatos módon megszűnt Delta, valamint az Élet- és Tudomány a Természet Világa című folyóiratok. A mozgalom kibontakozására a bölcsőjénél jelen volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Természettudományi Stúdiója és az Uránia Csillagvizsgáló. A természettudományi szakkörök terjedését, a körökben folyó szakmai munka színvonalát segítik azok a bázisközpontok, amelyek Tatától kezdve, Kecskeméten át Debrecenig a művelődési központokban kialakultak. Sokféle módon és formában lehetne méltatni e szakkörökben folyó munkát, s annak eredményét.

Az érdeklődéstől, valamint a szakkörök jellegétől függően szinte meghatározhatatlan e mozgalom szakmai határa. Az igények hatására újabb és újabb tematikájú szakkörök kezdik meg működésüket. A jelen és a jövő szempontjából is fontos a számítástechnikával foglalkozó szakkörök alakulása és munkája. Iskolákban és művelődési otthonokban, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat klubjában és a könyvtárakban mind gyakoribb a számítástechnikai szakkör. Ezekben a körökben -döntően fiatalok - megismerkednek a számítógép használatával. felismerik, hogy életük a jövőben már elképzelhetetlen a technikai eszközök, köztük a számítógép felhasználása nélkül. Talán a legfontosabb: elsajátítják azt a szemléletet, amely szerint a számítástechnika nem célja, hanem segítője életünknek, eszköz, amely ha jól használjuk, a humanizmust szolgálja.

Földünk természeti állapotának aggasztó romlása egyre sürgetőbben irányítja rá a figyelmet a környezet- és természetvédelemre. A szakköri mozgalom gyorsan felismerte, hogy tehet és tennie kell a környezet megőrzéséért. Az utóbbi években a különböző szervezetek és intézmények támogatásával sorra alakulnak a környezet- és természet védelmével foglalkozó, a-

zért tenni akaró szakkörök. Ezek egy része az állatvilág, mások a környezet megőrzésére szerveződnek, sokan a környezetet károsító körülmények, okok megszüntetését tűzték ki célul. Munkájuk fontos eleme a felismeréssel járó cselekvés, tenniakarás.

Ritkán és akkor is keveset beszélünk a közművelődésben naponta tevékenykedő szakkörökről, azok tagjairól és vezetőiről. A közművelődés mindennapi munkájában nem kap elegendő figyelmet és támogatást ez a fontos mozgalom. Gyakran a közművelődési intézmények és azok irányítói sem élnek eléggé a szakkörökben rejlő lehetőségekkel.

A nyolcvanas évek közösségi művelődésének legjelentősebb változása: a művelődési egyesületek erőteljesebb megjelenése és tevékenységük fokozatos kibontakozása. E folyamat alapja az elmúlt évtizedekben végbement társadalmi, gazdasági, és kulturális fejlődés, ugyanakkor ez részét képezi a közművelődés megújulásának. A művelődési egyesületek döntő többsége eredményesen vesz részt a társadalmi, közösségi célok megvalósításában, jó példát mutat a konkrét feladatok szakszerű, gyors és hatékony megvalósítására, a szellemi és fizikai erők ésszerű hasznosítására, összefogására.

A művelődési egyesületekben folyó munka egyik vonása az új iránti fogékonyság megteremtése és fejlesztése, a változtatás szükségességének felismertetése, az alkotó készség fejlesztése, divatos kifejezéssel: az innováció. A művelődési egyesületekben megjelenő innováció sokféle hozama közül a legfigyelemre méltóbb a kulturális demokrácia fogalmának megjelenése és elterjedése, valamint az e fogalmat jelző gyakorlat térhódítása. Emlékeztetőül utalnék a Magyar Népművelők Egyesülete és a Művelődéskutató Intézet által kezdeményezett és szervezett "Párbeszéd a kultúráról és a demokráciáról" c. sorozatra, amelynek máig tartó hatása talán leginkább a kulturális demokrácia jelenlétével mérhető. E folyamat egyik sarkalatos

kérdése a közösségekben rejlő energia kibontakoztatása anélkül, hogy gyengítené a nemzeti szintű erőt. S ez, mint ahogy Pine Rishard kifejti, egy új típusú gondolkodás kifejlődését, a kulturális energiák új fénytörését tükrözi vissza. "Úgy tűnik, hogy a fókusz a település szintjén van, közösségeken alapszik, amelyekben az egyén felismerhető és megközelíthető. A helyi (közösségi) művészet a lakóutcában vagy annak környékén kap helyet, ezért logikus, hogy ezen a szinten hozzák létre a résztvevők szervezeteit is. Ezzel egyidőben szükséges, hogy erősödjék az állampolgárok közvetlen részvétele a helyi rendszer áttételével, s tágabb területi szinten is biztosított legyen, hogy az állampolgárok lakóhelyükön túli ügyekben is hozzájáruljanak a döntésekhez. Így a helyi közösség és a terület a kulturális demokrácia működésének fórumai." Hazánkban a kulturális demokrácia fogalmának használata - amint azt Vitányi Iván: Kulturális demokrácia - a kultúra demokratizálása c. írásában is válaszolja - lényegét tekintve a kultúra létrehozásában való aktív közreműködést jelent. Magában foglalja a kreativitás, a tömegek aktivitása, a kultúrában megtalált identitás stb. problémáját, s ezáltal a minőségi munka, gondolkodás, magatartás és ízlés kialakítására irányul. A magyar művelődéspolitikai évszázados fejlődése és az utóbbi évtizedek gyakorlata is bizonyítja, hogy a kultúra demokratizálása elképzelhetetlen a kultúra aktív elsajátítása, a tömegek alkotó részvétele, azaz kulturális demokrácia nélkül.

A helyi művelődési egyesületek munkájukban valósítják meg a kulturális demokrácia és a kultúra demokratizálásának összekapcsolását. Ez a két tendencia áthatja egymást, s ennek nyomán a tevékenységszerkezet átalakulása szükségszerűen új formákat, szervezeti kereteket követel. Ezt a változási szándékot mutatja pl. a Jászberényben 1982. júniusában létrejött "Lakótársak Közművelődési Egyesülete", alapszabálya, amely a közösség célját a következőkben jelöli meg: az egyesület "segítse a lakótelepen élő embereket abban, hogy közös dolgaik-

nak otthont teremtsenek, olyan ellátó, szolgáltató központot működtessen, amely a lakótelepen élők igényeihez közelítő közösségi, szórakozási alkalmak lebonyolítását végzi." A helyi művelődési egyesületek működése nyomán - Balatonszabadi-Sóstótól kezdve a miskolci Ávas-dél lakótelepen tevékenykedőkig - színesebbé vált a kulturális élet, s ami a legfontosabb e munka nyomán javult az állampolgárok közérzete.

Az egyesületek fontos feladatot vállaltak, amikor egy-egy gondolat felvetését, napirenden tartását stb. szorgalmazzák. Ezek közé sorolható az értékekkel összefüggő gondolatsor. Az utóbbi néhány esztendőben a művelődési egyesületekben is megnövekedett az érdeklődés a társadalmi értékek iránt. Ennek oka a különböző területeken tapasztalható értékzavar, érték-váltás, sőt értékválság megjelenése és felerősödése. E viták során világossá vált, hogy az értékzavarok nagyrészt a társadalom működésével kapcsolatosak, a társadalom belső feszültségeitől és a külső ellentmondásoktól nem választhatók el. A legújabb történelmünkben bekövetkezett változások egyebeken kívül az értékeket, az értékrendet is megváltoztatták: sok hagyományos érték elvesztette jelentőségét, míg korábban értéknek nem számító kategóriák "felértékelődtek". Az egyesületi viták világossá tették a művelődés és intézményrendszere értéktermelő, értékmegőrző és értéket átadó szerepét, s ennek társadalmi jelentőségét. Az egyesületek nemcsak az érték gondolatának felszínen tartásában, hanem értékek létrehozásával is segítik az értékvesztés folyamatának megállítását. Az amatőr művészeti mozgalom legjobbjai egyetemes érvényű esztétikai értékek, magas színvonalú művészi alkotások létrehozására képesek, amelyek esetenként megtermékenyítően hatnak a hivatásos művészetekre is.

A mozgalom fontos feladatot vállalt kulturális értékeinek megőrzésében. A jelentős számú, különböző művészeti ágakban működő népművészeti csoportok ebből a szempontból - főleg a helyi hagyományok ápolásában - nélkülözhetetlen szerepet töl-

tenek be. A lakosság kulturális- illetve műsorellátásában nagy számban vannak jelen az amatőr művészeti csoportok.

Az elmúlt, közel négy évben lényeges változás az amatőr művészeti mozgalomban nem történt, viszont szervezeti-tartal-
mi vonatkozásokban kisebb-nagyobb elmozdulások következtek be.
Az eltelt időszakban általában a mozgalom minőségi fejlődésé-
ről beszélhetünk, ugyanakkor számszerű alakulásában, minden
erőfeszítés ellenére, csökkenés tapasztalható, ami már ten-
dencia jellegű. 1981-1985. között a művelődési otthonokban
1073 csoport szűnt meg, a taglétszám pedig 17.647 fővel csök-
kent. A különböző szakágakat vizsgálva megállapítható, hogy
csupán három művészeti ágban (néptánc, társastánc, képzőművé-
szet) növekedett a csoportok és a résztvevők száma, a többi-
ben csökkent. A csökkenés általános okai között a következő-
ket kell említenünk:

- az életszínvonal szintentartása érdekében az emberek több
időt fordítanak jövedelemszerzésre, így nyilvánvaló keve-
sebben vesznek részt a szervezett amatőr mozgalomban;
- az emberek érdeklődése - az életmódváltozással együtt - át-
alakulóban van (pl. praktikus ismeretekre van nagyobb szük-
ségük);
- a fenntartó intézmények kevesebb anyagi erőt tudnak fordí-
tani az amatőr művészeti csoportok támogatására.

Fontos megjegyeznünk viszont, hogy növekedés tapasztalható
a szervezett kereteken (csoportokon) kívül tevékenykedő ama-
tőrök számában. (Pl. fotózás, videózás, képzőművészet), illet-
ve egyes területeken, főleg a lakossági érdeklődésre épülő
amatőr tevékenységet folytató, - de csoporttá nem szerveződő
- formák jöttek létre (pl. képző- és népművészeti területeken.)

A munkaidő-alap védelmére született kormányrendelet várha-
tóan igen kedvezőtlenül fogja befolyásolni az amatőr művészeti
mozgalom számszerű alakulását.

A számszerű csökkenés mellett jelentős eltolódás van a résztvevők életkor szerinti megoszlásában. A munka- és kereképes lakosság - zömében - 25 és 50 év közöttiek - jelenleg igen alacsony számban vesz részt az amatőr művészeti mozgalomban (elsősorban egyes amatőr területeken, pl. színjátszás, ének). Így a mozgalom még inkább polarizálódott: az ifjúsági korosztályok bekapcsolódása az iskolai és iskolán kívüli amatőr tevékenységbe jelentősen növekedett (színjátszás, bábozás, versmondás stb.), másfelől az idősebb - már nyugdíjas - korosztály egyre nagyobb mértékben kapcsolódik be az amatőr tevékenységbe (falusi színjátszó, hagyományörző csoportok, amatőr képzőművészeti körök stb.). Változatlanul gondként jelentkezik, hogy igen alacsony a munkások részvételi aránya.

Az utóbbi egy-két év tapasztalatai alapján az iskolákban működő amatőr művészeti csoportok számszerű és minőségi fejlődéséről beszélhetünk. Különösen figyelemre méltó eredmények tapasztalhatók a kórusoknál és a néptáncscsoportoknál, valamint a képzőművészet területén. Pl. az 1984/85-ös tanévben 1424 általános- és középiskolai, valamint szakmunkásképző intézeti kórus, s mintegy 80 ezer tanuló vett részt az Éneklő Ifjúság mozgalom hangversenyein. Törekvések történtek annak érdekében, hogy az amatőr művészeti tevékenység szervezésben illeszkedjék az iskolai kulturális nevelő munkába, és növekedjenek az ifjúság körében a művészetek gyakorlásának közösségi formái (pl. néptánc, dramatikus játszóházak).

Általában rosszabodtak az amatőr művészeti csoportok működési anyagi feltételei, főleg azokon a kistelepüléseken, ahol a legnagyobb szükség lenne műsorszolgáltató és közösgteremtő tevékenységre.

A megváltozott társadalmi környezet, az érdeklődés átalakulása, valamint a megnehezedett gazdasági körülmények hatására a művelődési otthonok tevékenység-struktúrája átalakult, illetve átalakulóban van. A reálértékben csak kis mértékben

növekedő állami támogatás tényleges növekedést nem eredményez, így az intézmények többsége a saját bevétel növelésére az anyagi javak megteremtésére kényszerül. Az amatőr művészeti mozgalomban tapasztalható kedvezőtlen, csökkenő tendencia részben ezzel is összefüggésben van.

Valamennyi művészeti ágban - a nehezedő gazdasági körülmények miatt - a fenntartók egyre gyakrabban hárítják át a költségeket az amatőr művészeti csoportokra. Így az elmúlt években nőtt az "önfenntartó" együttesek száma, amelyek tagsági- és részvételi díjból, illetve kisebb mértékben működési bevételből biztosítják önmaguk számára a működésükhöz szükséges anyagi javakat. A különböző országos és nemzetközi fesztiváloknál is egyre gyakoribb, hogy igen jelentős nagyságú részvételi díjat kérnek a csoportoktól. Az amatőr művészeti mozgalom működési feltételeit évtizedek óta nehezítette egyes pénzügyi kérdések megoldatlansága.

Tovább javultak és szélesedtek az amatőr művészeti mozgalom - demokratikus keretei. Az elmúlt években a mozgalom szervezése, irányítása és szinterei új színfolttal: egyesületek alakulásával gazdagodott. Jelenleg az amatőr művészeti mozgalomban 5 országos egyesület működik: Magyar Amatőrfilm és Videó Szövetség, Magyar Diaporáma és Multivíziós Egyesület, Magyar Népművészeti Egyesület, Magyar Amatőr Fotoklubok és Fótárszakkörök Szövetsége, Magyar Táncsoport Szövetség. Az egyesületek eredményesen töltik be funkciójukat, jó partnernek bizonyulnak a mozgalom szervezésében.

Számos, a mozgalom egészére kiható feladatot önerőből, jelentősebb anyagi támogatás nélkül valósítanak meg. Az egyesületek helyi szervezeteik révén, általában jó kapcsolatokat építettek ki a művelődési otthonokkal és eredményesen dolgoznak együtt a megyei művelődési központokkal. Jelentős feladatokat vállalnak egy-egy megye, vagy régió módszertani felada-

tainak ellátásában is.

Az amatőr művészeti mozgalomban létrejött országos egyesületek, az adott művészeti ág szakmai irányítása szempontjából új helyzetet teremtettek. Főleg azok az egyesületek, amelyek az adott művészeti ág egészét, vagy nagyobb részét képesek át-fogni és szervezni, egyre sürgetőbben igénylik, hogy szakmai mozgalmi és irányítási kérdésekben a jelenleginél még nagyobb lehetőséget és teret kapjanak.

Az élénkülő társadalmi gyakorlattól eltérően az amatőr művészeti mozgalomban rendkívül kevés helyi egyesület jön létre. Általános tapasztalat, hogy az amatőr művészeti csoportok azért vetik el a "helyi" egyesületi formát, mert félnek, hogy csökkenni fog a meglévő támogatás.

A művelődési közösségeket gyarapítja a több mint hat ezer klub 260 ezer fős tagsága, a 10.700 tanfolyam 223 ezer résztvevője és sok egyéb keret, forma, amelyek a nehezedő körülmények között, a válság jeleivel küszködve is működnek.

A művelődési közösség nem luxus

A művelődési közösségeknek fontos szerepük van az identitás megteremtésében és működésében. Az identitás fogalmával egy olyan területre kerülünk, ahol a kultúra, a művelődési közösségek mellékes jelenségei, megnyilvánulási formái és fő értelme, lényegi összefüggései kibogozhatatlanul összekuszálódnak. Külön gond, hogy főleg századunkban nagyon sok fontos fogalom, köztük az identitás is, egy verbális erőszak áldozatául esett, amelynek következtében megfosztódott eredeti jelentésétől. Ilyen helyzetben célszerű - ha csak röviden is - utalni arra, mit is értünk az "identitás" fogalma alatt. Mindenek előtt azt, hogy egy kultúrában otthon érezzük magunkat, hogy ennek alapján bármilyen mértékű változás vagy törés közepette is tudatában legyünk életünk adott közösségén belüli folyamatossá-

gának. Hinni tudjunk önmagunkban, saját teremtő képességünkben. Ezzel együtt az identitás azt is jelenti, hogy részesei vagyunk közös hagyományoknak, élményeknek, kudarcoknak és sikereknek egyaránt. A kultúra és a művelődési közösségek - mindezekből adódóan - szorosan és elválaszthatatlanul kötődnek az identitáshoz. Túlzás nélkül elmondható, hogy az identitás lényege a kultúra, mert mindenféle identitás a kultúra által mutatható fel. Éppen ezért a kultúra - főleg válságos időszakokban - eszköz az érintkezés szabályozására. Hazánkban - mint köztudott - az elmúlt évtizedekben belülről és kívülről nagyon sok tényező hatott az identitás ellen. Belülről a társadalomnak abból a hányadából, amely gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésünk ellentmondása közepette nehezen vagy egyáltalán nem találta meg a maga identitást. A határainkon kívülről jövő veszély nemcsak bennünket érint, hanem általános jelenség a világban. Ez pedig az, hogy a nemzeti kultúrák - századunkban egyre fokozódó mértékben - a kulturális hatalmi csoportosulások - import-export törekvéseinek keresztútjában léteznek.

Ezek és a hozzájuk hasonló folyamatok, ha nem tudjuk megfelelően kezelni őket, politikai szempontból is súlyos veszélyt jelenthetnek. Nem kétséges, hogy a kialakuló identitás-zavar egyik jellemző vonása, hogy kedvez a szűklátókörű nacionalizmus megjelenésének, hogy a nemzet és annak haladása ügyében való közömbösség és a szélsőséges nacionalizmus szinte mágnesként vonzza egymást. A közömbösség ugyanis nemcsak a nemzet kultúrájától fordul el, hanem a közösség dolgaival való törődést is feleslegesnek tartja. S ha ilyen körülmények között felmerül a hovatartozás kérdése, akkor az addig közömbösök átcsapnak az ellenkező végletbe, nemegyszer az elvakult nacionalizmusba. A kulturális identitás egyik jelentősége, hogy megvéd, illetve megvédhet a nacionalizmustól.

Külön is meg kell említeni a kultúrális identitás egy kevésbé hangsúlyozott, de igen fontos összefüggését: ez a jövőhöz való kapcsolódás kérdése. A jövőhöz elválaszthatatlanul hozzá tartozik a kultúra, s megfordítva: a kultúrához tartozik a jövő, amelyet egy társadalom a gyermekei és az unokái számára épít. A reális jövőtudat pedig megóv az időn és a téren kívüli reménytelenségtől.

Jól tudtuk, hogy nemcsak az egyénnek, hanem a társadalomnak is vannak teendői az identitás és a konkrét valóság vonatkozásában. Hiszen a társadalom számára is döntő jelentőségű, hogy a különböző cselekvéseket összehangba tudja hozni. S ez végső soron azt jelenti, hogy a társadalom a valóságnak megfelelően viselkedik, s nem csupán "derekasan küzd" egy cél nélküli szekunder erkölcs értelmében.

A jövő és az identitás kérdéséhez tartozik az is, hogy abszurd dolog lenne, ha jelenlegi helyzetünkben kiindulva konzerválni akarnánk az egyént, a művelődési közösségeket, s főleg a nemzetet meglévő kultúrájában. Sokkal inkább arra kell törekednünk, hogy olyan kultúrális lehetőséget teremtsünk az identitás működéséhez, amely egy nemzet mindenkori létfeltételével összhangban van. A megfelelő identitás kibontakozásának segítése a kultúrális politika fontos feladata, amely magában foglalja a közös célok, értékek, normák és azok rendszerének feltárását, valamint működtetését.

Az a művelődéspolitikai, amely magát a társadalmi, gazdasági átalakulás szolgálatába akarja állítani, nem hagyhatja figyelmen kívül azt, hogy a kultúrának, a művelődési közösségeknek nem szabad luxussá válni. Ez a demokratikus kultúra és a kultúrális demokrácia alapvető kérdése. Ebben a vonatkozásban mindaddig az általánosság szintjén maradunk, amíg az oktatási rendszer gondjait nem tudjuk megoldani, mivel a magas színvonalú nevelő-oktató tevékenység a kulcs a kultúra minden egyéb formájához és területéhez. Váci Mihály: Észrevét-

len forradalmár c. munkájában lírai módon vall erről, amikor így ír: "Magyarországon az értelmiségi munkaterületek egyikén sem dolgozik olyan népes hadsereg, mint a nevelés, az oktatás területén a pedagógusok - a tanítók és tanárok - szorgalmas, elfáradó, majd újra nekilendülő serege. A pedagógus táplálta-szülte fogalmak, irányítható fogékonyság és érzékenység révén fordulnak a fiatalok valamennyi kulturális intézményünk felé." A tudás iránti "szomjúság" kialakítása és táplálása az iskolarendszer alapvető társadalmi feladata, amelyet csak a család és más intézmények, szervezetek segítségével képes megoldani.

Nem kétséges, hogy a megújuló művelődéspolitikának egyszer-re kell kiindulnia a totalitarizmus és a pluralizmus kritikájából. Ennek során véglegesen és egyértelműen el kell vetni a mindenáron "kell" voluntarizmusát. S egyidejűleg fel kell tárni a pluralizmus ellentmondásait, értékeit és veszélyeit egyaránt. Meggyőződésem, hogy nem lehet cél a kulturális ipar selejtjeinek, a sokféleség hamis ideológiával alátámasztott terjesztése, vagy az ál-elit sokféleségének mintaként való kezelése. A pluralizmus a kulturális fejlesztés szempontjából félrevezető fogalom: ugyanis szintézis nélküli sokféleséget jelent, ez pedig - a kutatások megállapítása szerint - szervetlen képlet. A kultúrának több szólamúvá kell válnia, ahol több önálló dallam együttesen szólal meg. A szervesen fejlődő kultúrának alapvetően tehát nem pluralistának, hanem polifónikusnak kell lennie. Hiszen a polifóniában "A szólamok egyenrangú, dallami értékű önállóságában mozogva alakítják ki a dallamilag és harmóniailag szervezett folyamatot." A művelődési közösségek a harmónia megszületésének műhelyei.

Befejezésül, visszatérve a kiinduló gondolathoz: tudom, hogy nem sikerült az igazságot megtalálni, de kereséséhez talán néhány vonatkozásban ösztönzést adtam. S ne feledjük Andre Gide szerint: "Higgy annak, akik az igazságot keresik, de óvakodj attól, akik azt hiszik, hogy megtalálták."